

PRZEWODNIK

PO OBIEKTACH HISTORYCZNYCH I KULTUROWYCH CHEŁMSKIEGO PARKU KRAJOBRAZOWEGO I OKOLIC

CHEŁMSKI PARK KRAJOBRAZOWY

1983
Rok utworzenia
Chełmskiego Parku
Krajobrazowego

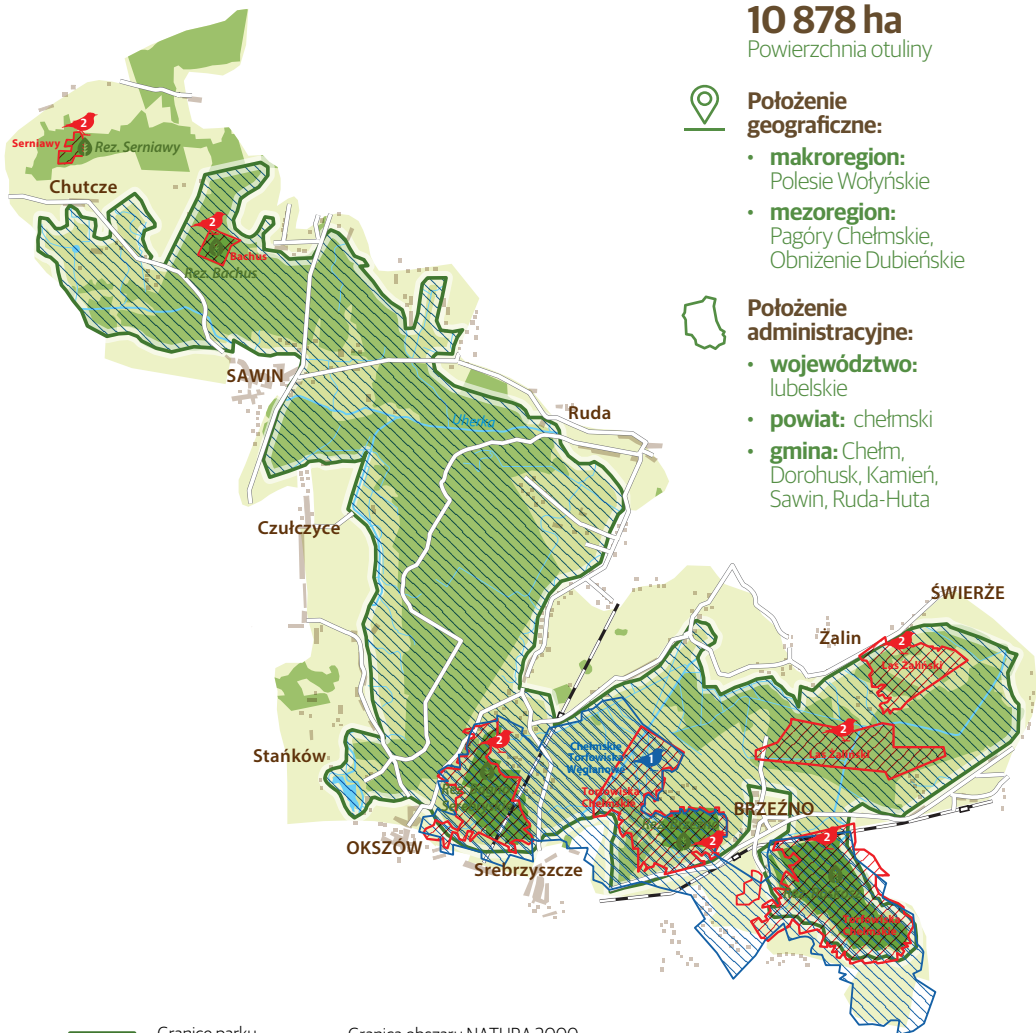
16 457 ha
Powierzchnia parku
10 878 ha
Powierzchnia otuliny

Położenie geograficzne:

- **makroregion:** Polesie Wotyriskie
- **mezoregion:** Pagóry Chełmskie, Obniżenie Dubieńskie

Położenie administracyjne:

- **województwo:** lubelskie
- **powiat:** chełmski
- **gmina:** Chełm, Dorohusk, Kamień, Sawin, Ruda-Huta

- Granice parku krajobrazowego
- Obszar otuliny
- Obszar rezerwatu
- Granica obszaru NATURA 2000:
- Obszary specjalnej ochrony ptaków
- Specjalne obszary ochrony siedlisk
- Lasy

PRZEDMOWA

Obiekty kulturowe w krajobrazie

W literaturze przedmiotu walory turystyczne bardzo często definiowane są jako zbiór składników środowiska geograficznego, które potrzebne są do wypoczynku i regeneracji sił człowieka. Stanowią je osobliwości krajoznawczo-przyrodnicze i te przejawy działalności ludzkiej, które wzbogacają wiedzę turystów o kraju. Jeśli zatem traktujemy turystykę jako zjawisko społeczne realizowane w określonej przestrzeni, to

odnosząc się do powyższej definicji walorów turystycznych, krajobraz jest nie tylko walorem sam w sobie (jako całość), lecz dzięki swojej złożoności zawiera obiekty o pochodzeniu zarówno przyrodniczym, jak i kulturowym, które mogą funkcjonować jako samodzielne atrakcje turystyczne.

Do obiektów o znaczeniu kulturowym zalicza się wszelkie przejawy materialnego dziedzictwa kultury, tj. zabytkowe budynki, ogrody, parki, dzieła sztuki lub techniki, historyczne miejsca pamięci, a także małą architekturę sakralną: krzyże czy kapliczki przydrożne.

Krajobraz Chełmskiego Parku Krajobrazowego

Europejska Konwencja Krajobrazowa określa krajobraz jako „obszar postrzegany przez ludzi, którego charakter jest wynikiem działania i interakcji czynników przyrodniczych i/lub ludzkich”. Ze względu na stopień ingerencji człowieka w środowisko przyrodnicze można wyróżnić trzy zasadnicze grupy krajobrazu: przyrodniczy, przyrodniczo-kulturowy oraz kulturowy (według T.J. Chmielewski, U. Myga-Piątek, J. Solon, 2015).

Odnosząc się do obszaru Chełmskiego Parku Krajobrazowego, mamy do czynienia w znacznej mierze z krajobrazem przyrodniczym funkcjonującym głównie w wyniku działania procesów naturalnych, jedynie w niewielkim stopniu modyfikowanym przez działalność człowieka. Do tej grupy należą m.in. krajobrazy: rzeczne, jeziorne, bagienno-łąkowe czy leśne. Niektóre fragmenty Parku stanowią również krajobrazy przyrodniczo-kulturowe, ukształtowane w wyniku współdziałania procesów naturalnych oraz świadomych i zauważalnych modyfikacji antropogenicznych. Przykładami krajobrazów z tej grupy są krajobrazy wiejskie lub podmiejskie. Na terenie Chełmskiego Parku Krajobrazowego, obok naturalnych

krajobrazów leśnych oraz bagienno-łąkowych, wyodrębnia się krajobraz wiejski (inaczej rolniczy), w którym dominuje mozaikowe rozmieszczenie użytków rolnych tworzących małe pola.

Według podziału Polski na regiony historyczno-kulturowe (J. Plit, 2015) Chełmski Park Krajobrazowy znajduje się w zasięgu ziemi włodawskiej i północno-wschodniej części ziemi chełmskiej (typ II.B.5). Sielski krajobraz wzbogacają tutaj obiekty świadczące o przenikaniu się kultur i narodowości, głównie polskich i ukraińskich, chrześcijaństwa: katolicyzmu w obrządku tacińskim i greckim oraz prawosławia. W krajobrazie zachowały się kościoły, nieliczne cerkwie, a także mała architektura sakralna i cmentarze obu wyznań. Ślady bytności wyznawców judaizmu licznie zamieszkujących te tereny jeszcze w okresie międzywojennym, a wymordowanych przez nazistów, są niestety nieliczne.

Konflikty narodowo-religijne, a także wydarzenia związane z I oraz II wojną światową pozostawiły po sobie namacalne znaki. Znajdziemy tutaj liczne miejsca pamięci walk partyzanckich, jak i mogiły żołnierskie.

GMINA CHEŁM

Zespół pałacowo-parkowy

SREBRZYSZCZE

Zespół pałacowo-parkowy

Srebrzyszcze – dawna nazwa – Serebryszcze. Wieś oddalona od Chełma o cztery kilometry. W XV wieku była siedzibą rodu Serebryskich. W ciągu następnego stulecia jej właścicielami stawali się kolejno Krasieńscy, Jasińscy i Łopuscy. Według rodzinnej tradycji Łopuskich stali się oni właścicielami tych dóbr z nadania królewskiego. Ówczesny król Stanisław Leszczyński nadał je Józefowi Łopuskiemu her-

bu Ślepowron. Tenże Józef Łopuski wraz ze swoją żoną Ludmiłą z Lubańskich ufundował miejscowej ludności niewielką, drewnianą cerkiew unicką, a dla siebie i swoich potomnych wspaniałą rezydencję. Budowę rezydencji na bazie istniejącego już w tym miejscu dworu obronnego z XVII wieku zlecił Pawłowi Fontanie. Tym sposobem w latach 1751–1758 powstał barokowy pałac kryty gontem, później blachą. Pałac otoczono parkiem, z którego po dziś dzień zachowało się kilka starych drzew, w tym aleja lipowa. W XIX wieku pałac miał wielu właścicieli, którzy niezbyt dbali o dzieło Fontany. Sytu-

Cmentarz prawosławny

acja zmieniła się, kiedy pałac w 1870 roku otrzymał w posagu Felicjan Klemens Lechicki herbu Zadora, powstaniec 1863 roku. Wtedy to przeprowadzono gruntowny remont pałacu. Ostatnim właścicielem był syn Felicjana – Felicjan Kajetan Lechicki. Rodzina ostatnich właścicieli utrzymuje, że pałac w Srebrzyszczu zbudował król Jan III Sobieski jako zameczek myśliwski. Nie ma jednak dokumentów, które potwierdziłyby takie przypuszczenia.

Cmentarz prawosławny

Zwany także cmentarzem „ukraińskim”. Powstał w XIX wieku. Położony przy drodze z Srebrzyszcza do drogi głównej Chełm–Dorohusk. Powierzchnia cmentarza wynosi 0,21 ha. Najstarszy zachowany nagrobek pochodzi z 1902 roku.

OKSZÓW

Pozostałości podworskie

Według ustaleń w jednym z budynków prawdopodobnie funkcjonował szpital powstańcy. Obiekt stanowi pozostałość po funkcjonującym od XVII wieku folwarku należącym m.in. do Sobolewskich, Sidorowskich, Prusinowskich, Karpińskich i Prażmowskich. W 1864 roku dobra zostały częściowo rozdzielone. W okresie międzywojennym na terenie dawnego folwarku powstały zabudowania Ludowej Szkoły Rolniczej im. Komendanta Józefa Piłsudskiego (obecnie Zespół

Dawna rezydencja biskupów prawosławnych

Szkół Centrum Kształcenia Rolniczego im. Józefa Piłsudskiego). W budynku, w którym niegdyś był szpital, odbywają się obecnie warsztaty szkolne.

Kapliczka św. Antoniego

Współczesna kapliczka (2022 rok) została postawiona na miejscu starej, zbudowanej w 1918 roku z fundacji Katarzyny Nehaj. Według miejscowej legendy dochodziło w tym miejscu do objawień św. Antoniego.

STAŃKÓW

Dawna rezydencja biskupów prawosławnych

W 1848 roku w Stańkowie wyznaczono siedzibę strzelca leśnego (gajowego), na potrzeby którego powstały odpowiednie zabudowania. W 1890 roku dzięki staraniom chełmskiego biskupstwa prawosławnego zabudowania te przekazano na poczet letniej rezydencji dla biskupów. Po przebudowaniu pierwotnego obiektu powstała rezydencja otoczona ogrodem oraz sadem. Po I wojnie światowej znalazło tutaj siedzibę nadleśnictwo, a obecnie zabytek ten znajduje się w rękach prywatnych. Z dawnego założenia pozostał budynek mieszkalny, murowana obora oraz fragment ogrodu o powierzchni 1,8 ha. Zachowała się m.in. dojazdowa aleja grabowa, aleja akacjowa oraz część półokrągłego szpaleru otaczającego istniejącą niegdyś cerkiew. Rośnie tutaj ok. 150 drzew, głównie: grab pospolity, dąb szypułkowy, robinia akacjowa, lipa drobnolistna i modrzew europejski. Trzy modrzewie europejskie, o obwodach: 253, 257 i 258 cm, zostały objęte ochroną pomnikową w 1989 roku.

Cmentarzisko kurhanowe

Stanowi cenne źródło informacji o obrządku pogrzebowym z okresu wczesnego średniowiecza na Lubelszczyźnie. Cmentarzisko znajduje się w obszarze leśnym na terenie „Uroczyska Czulf-

czyce” w Nadleśnictwie Chełm, przy drodze na skraj lasu. Jest położone ok. 0,5 km w linii prostej na wschód od koryta rzeki Uherki. Cmentarzysko o powierzchni ok. 0,6 ha składa się z 3 kopców ziemnych o różnym stanie zachowania. Wysokość względna kurhanów wynosi od 0,5 m do 1,0 m, średnica od 10 m do 15 m.

WÓŁKA CZUŁCZYCKA

Obelisk cmentarny

Obiekt w kształcie walca znajduje się na posesji nieistniejącej szkoły, na granicy między miejscowościami Zarzeczce i Wólka Czulfczycka. Prawdopodobnie upamiętnia zmarłych na zarazę. Usytuowany jest około 10 m od drogi Okszów–Czulfczyce. Powstał na przełomie XVIII i XIX wieku. Wykonany został z kamieni polnych. W górnej części jest zwieńczony opaską i ozdobiony metalowym krzyżem.

Obelisk cmentarny

Kapliczka św. Antoniego

GMINA SAWIN

Kościół pw. Przemienienia Pańskiego

SAWIN

Zespół architektoniczny kościoła pw. Przemienienia Pańskiego

Cały zespół został wpisany do rejestru zabytków w 1969 roku. W jego skład wchodzi: kościół parafialny, dzwonnica brama, kostnica, dawny szpital, mur i cmentarz przykościelny.

Kościół pw. Przemienienia Pańskiego

Najcenniejszym obiektem zabytkowym Sawina jest kościół pw. Przemienienia Pańskiego wybudowany w latach 1731-1740 z fundacji Barbary

Dłużniewskiej, kasztelanowej chełmskiej, i jej syna Stanisława. Uroczystej konsekracji świątyni dokonał w 1752 roku biskup chełmski Józef Eustachy Szembek. Obiekt był wielokrotnie odnawiany. Ołtarz główny i dwa ołtarze boczne pochodzą z ok. 1750 roku. Ozdobione są rzeźbami ufundowanymi przez ks. Józefa Suchockiego. W ołtarzu głównym umieszczono obraz Przemienienia Pańskiego z XVIII wieku i św. Antoniego Padewskiego.

Brama z dzwonnica

Od frontu znajduje się kapliczka z XVIII wieku z rzeźbą Chrystusa Frasobliwego. Pierwsze dzwo-

ny zostały zrabowane w czasie II wojny światowej. Obecne zostały umieszczone w 1948 roku. W dzwonnicy znajdują się metalowe tablice z nazwiskami poległych żołnierzy 1 Drezdeńskiego Korpusu Pancernego, ufundowane w 2000 roku.

Dawny szpital-przytułek

Przy parafii w Sawinie istniał szpital dla ubogich. Budynek początkowo był drewniany, od 1757 roku murowany. Został wybudowany z fundacji proboszcza ks. Józefa Suchockiego. Kiedyś mieścił sześć izb - trzy męskie i trzy żeńskie. Obiekt nie jest użytkowany od początku lat 70., kiedy to opuścili go ostatni mieszkańcy. Obecnie znajduje się tu m.in. Punkt Informacji Regionalno-Turystycznej.

Pomnik czołg T-34

Pomnik został ufundowany i odsłonięty przez kombatanów 1 Drezdeńskiego Korpusu Pancernego Wojska Polskiego 2 września 1987 roku. Upamiętnia on działania prowadzone na froncie od sierpnia 1944 do stycznia 1945 roku. Na pomniku widnieje m.in. tablica, na której znajduje się szkic rozmieszczenia oddziałów 1 Korpusu Pancernego w rejonie Chełma i Sawina, a także „szlak chwały walk frontowych”.

Brama z dzwonnica

Pomnik Armii Krajowej

Pomnik ufundowany przez społeczeństwo Sawina. Powstał ku pamięci poległych i ku chwale żyjących patriotów polskich walczących podczas II wojny światowej. Obiekt znajduje się na skwerze w samym sercu miejscowości, nieopodal czołgu.

Dawny szpital-przytułek

Pomnik-czołg T-34

Żołnierska kaplica

Kaplica usytuowana na skraju lasu Nadleśnictwa Sawin, przy drodze Sawin – Ruda-Huta. Obiekt upamiętnia miejsca formowania się 2 i 3 Brygady Pancerniej 1. Drezeńskiego Korpusu Pancernego. Ufundowana w 2000 r. przez społeczność Ziemi Chełmskiej oraz Kombatantów 1. Drezeńskiego Korpusu Pancernego Wojska Polskiego, aby oddać hołd 296 poległym żołnierzom – bohaterom w walce z niemieckim okupantem o wolną Polskę w kwietniu i maju 1945 r.

Żołnierska ziemianka

W lesie na obrzeżach Sawina znajduje się kompleks ziemianek, należący niegdyś do żołnierzy 1 brygady zmotoryzowanej 1 korpusu pancernego, którzy stacjonowali na tym terenie od sierpnia 1944 do lutego 1945 r. Jak podają źródła, stan jednostki wynosił ok. 3000 żołnierzy. Na przestrzeni ok. 1 km zachowało się w różnym stanie kilkadziesiąt takich obiektów. Ten przy ul. Podchylinie stanowi rekonstrukcję pierwotnej ziemianki żołnierskiej, która powstała w 2019 r. Nad jej wejściem można przeczytać nazwiska żołnierzy, którzy w niej kwaterowali. Obok ziemianki, w hołdzie żołnierzom usytuowana jest kapliczka z figurą Matki Boskiej.

Żołnierska kaplica

Pomnik Armii Krajowej

Żołnierska ziemianka

Kapliczka z figurą Matki Boskiej

Kapliczka św. Jana Nepomucena

Obiekt usytuowany jest przy drodze głównej w Sawinie, przy ul. Wygon. Kapliczka powstała w 1905 r. Zewnątrz wygląd kapliczki utrzymany jest w stylu neogotyckim. Wewnątrz kapliczki umieszczona została kopia późno-barokowej rzeźby św. Jana Nepomucena (oryginał znajduje się w tutejszym kościele parafialnym). Obecna kapliczka postawiona była na miejscu starszej drewnianej w tajemnicy przed władzami carskimi, jako swoista forma sprzeciwu wobec procesu rusyfikacji Chełmszczyzny.

Głaz narzutowy z tablicą pamiątkową

„W hołdzie Żołnierzom 33 i 41 Dywizji Piechoty Wojska Polskiego uczestnikom zwycięskiej walki

Kapliczka św. Jana Nepomucena

z Niemcami pod Malinówką i Sawinem 19 września 1939 roku”. Pomnik postawiony z inicjatywy społeczeństwa gminy Sawin 20 września 2009 r.

Głaz narzutowy z tablicą pamiątkową

| Kościół pw. św. Rocha

CZULECZYCE

Kościół pw. św. Rocha

Obiekt powstał w miejscu dawnej cerkwi pw. św. Kosmy i Damiana. Prawosławna, później greckokatolicka cerkiew była wzmiankowana już od 1531 roku.

Obecna świątynia powstała pierwotnie jako cerkiew prawosławna pw. św. Aleksego w 1905 roku dzięki ofiarności kupca moskiewskiego Jana Kowalewskiego. W 1945 roku obiekt został przekazany Kościołowi katolickiemu, który utworzył tu parafię pw. św. Rocha. Część wyposażenia wewnętrznego przeniesiono wówczas z dawnego, drewnianego kościoła (obecnie kaplicy) w Przysiółku. Budynek zbudowany jest w stylu bizantyjsko-ruskim z czerwonej cegły formowanej detalem architektonicznym. Od frontu usytuowana jest wieża z dzwonnica i trójdzielną kruchtą. W kruchcie została umieszczona w 2001 roku tablica poświęcona żołnierzom oddziału AK-WiN mjr. Tadeusza Dziubińskiego ps. „Fala”, poległym w maju 1945 roku.

Ołtarz główny wraz z tabernakulum i amboną jest rokokowy, prawdopodobnie autorstwa Michała Filewicza, chrzcielnica wczesnobarokowa. Wewnątrz kościoła znajduje się również obraz Matki Bożej Chełmskiej w późnobarokowej suk-

ni oraz dwa krucyfiksy z XVIII wieku. Obiekt wraz z otoczeniem w granicach ogrodzenia jest wpisany do rejestru zabytków w 2013 roku.

CZULECZYCE - PRZYSIÓŁEK

Kaplica pw. Wszystkich Świętych

Dawny kościół parafialny pw. Wszystkich Świętych według miejscowej tradycji miał być ufundowany przez Władysława Jagiełłę. Wzmianki o tutejszej świątyni pojawiają się już w 1531 roku. Z dokumentów wynika, że na przestrzeni lat znajdowało się w tym miejscu kilka kościołów, wszystkie były drewniane.

Obecny, również drewniany, powstał w 1764 roku za sprawą ówczesnego proboszcza ks. Szymona Dolińskiego. Współfundatorką była Eleonora Wilska – starościna czuleczycka. Dopiero po ok. stu latach (w 1832 roku) kościół został konsekrowany. Od 1945 roku pełni funkcję kaplicy cmentarnej. Część wystroju wewnętrznego świątyni została przeniesiona do nowego kościoła parafialnego pw. św. Rocha. Pozostały jedynie dwa XVIII-wieczne ołtarze boczne. Budynek jest orientowany, drewniany, o konstrukcji zrębowej, na zewnątrz oszalowany. Stanowi najstarszy tego typu zabytek w obecnym powiecie chełmskim.

Obok kaplicy, przy południowo-wschodnim narożniku stoi drewniana dzwonnica z początku XIX wieku.

| Kaplica pw. Wszystkich Świętych

Obiekt wraz z wyposażeniem wnętrza, dzwonnica i otoczeniem w granicach cmentarza kościelny jest wpisany do rejestru zabytków w 1966 roku.

CZULECZYCE KOLONIA

Grodzisko średniowieczne „Zamczysko”

Grodzisko jest pozostałością średniowiecznego gródka rycerskiego, który funkcjonował w Czuleczycach w okresie od XIV do XV wieku. Ówczesna zabudowa jest bliżej nieokreślona, przypuszczalnie drewniana. Gródek został opuszczony już w XVI wieku, co mogło mieć związek z przejściem dóbr Czuleczyce z własności prywatnej w ręce królewskie. Stanowi jeden z nielicznych tego typu obiektów zachowanych na Lubelszczyźnie.

Grodzisko o lokalnej nazwie „Zamczysko” położone jest na południowy wschód od zwartej zabudowy wsi, około 250 m na zachód w linii prostej od koryta rzeki Uherki, na podmokłych łąkach, które niegdyś stanowiły rozległe bagna. Stanowi nasyp ziemny w kształcie nieregularnego czworoboku z zaokrąglonymi narożami i powierzchnią około 300 m². Otoczony jest fosą o szerokości 7 m i głębokości około 3,5 m w stosunku do płaszczyzny kopca. Obecnie stanowisko jest nieużytkiem, który porastają obficie drzewa oraz krzewy tarniny.

W trakcie badań wykopaliskowych nie odkryto żadnych śladów obiektów mieszkalnych „in situ”, ale potwierdzeniem istnienia w badanym

miejscu budowli mieszkalnych była warstwa węgli drzewnych oraz bogaty materiał ruchomy. Zebrane zostały liczne fragmenty naczyń glinianych, kafle garnkowe oraz kafle płytkowe z ornamentyką geometryczną (rozety, maswerki) oraz pojedynczy kafel płytkowy z herbem „Pilawa”, także przedmiot metalowy (cynowa łyżeczka), datowane na XIV-XV wiek. Obiekt wpisany do rejestru i ewidencji zabytków.

SAJCZYCE

Pomnik żołnierzy wykłętych

Postawiony na pamiątkę w miejscu, gdzie żołnierze podziemia antykomunistycznego oddziału partyzanckiego AK-WiN pod dowództwem mjr. Tadeusza Dziubińskiego ps. „Fala” stoczyli 22 maja 1945 roku krwawą bitwę z NKWD i UB. Pomnik powstał w 2001 roku z inicjatywy Inspektoratu Chełmskiego Zrzeszenia „Wolność i Niezawisłość”.

| Pomnik żołnierzy wykłętych

| Grodzisko średniowieczne „Zamczysko”

GMINA RUDA-HUTA

Kościół pw. św. Stanisława i Niepokalanego Serca NMP

RUDA-HUTA

Kościół św. Stanisława i Niepokalanego Serca NMP

Decyzje o utworzeniu parafii rzymskokatolickiej podejmowane były już przed I wojną światową. Ówczesny właściciel miejscowej huty szkła Uszer Sygał ofiarował na uposażenie parafii osiem morgi ziemi, jednakże wybuch wojny przeszkodził w realizacji planów budowy. Po zakończeniu wojny mieszkańcy ponownie podjęli starania o utworzenie parafii. Zakupiono wtedy niewiel-

ki drewniany kościół zbudowany w Dorohusku przez legionistów marszałka Józefa Piłsudskiego. Wiosną 1923 roku zakończono prace budowlane, a w dniu 1 maja 1923 roku biskup podlaski Henryk Przeździecki erygował parafię. Po II wojnie światowej rozpoczęto starania o budowę nowej, murowanej świątyni. Pierwotny projekt przewidywał budowlę trójnawową z dwuwieżową fasadą wzorowaną na byłej unickiej katedrze chełmskiej. Ostatecznie w latach 1952–1962 dzięki wysiłkom ks. Jana Dudka zrealizowano skromniejszy projekt. Konsekracji nowej świątyni dokonał biskup

lubelski Piotr Kałwa 13 maja 1962 roku. W prawej nawie bocznej znajduje się Ołtarz Pamięci 1939–1944, upamiętniający ofiary II wojny światowej. W 2004 roku w kościele zainstalowano sprowadzone z Niemiec 19-głosowe organy, zmontowane i przebudowane przez Jerzego Kukłę z Lublina. Przy kościele znajduje się dzwonnica zbudowana w 1966 roku dla uczczenia tysiąclecia chrztu Polski.

Cmentarz parafialny w Rudzie-Hucie

Został utworzony w latach 20. XX wieku. Obejmuje swoją powierzchnią obszar 1,68 ha. Ziemie, podobnie jak w przypadku kościoła, zostały ofiarowane przez właściciela huty szkła Uszera Sygała. O niezwykłości cmentarza świadczą liczne krzyże, pomniki, groby i inskrypcje, których piękno przykuwa uwagę. Spoczywają tu zarówno parafianie, jak i osoby szczególnie zasłużone dla społeczeństwa. Na cmentarzu znajduje się między innymi jeden z pierwszych po II wojnie światowej pomnik z kamieni polnych „W hołdzie poległym i pomordowanym na Wołyniu w latach wojny 1939–1945” odsłonięty w 1984 roku. Obok jest umieszczona również tabliczka z napisem: „śp. nieznanzi żołnierze polscy z II wojny światowej niech spoczywają w pokoju”.

Na cmentarzu znajduje się grobowiec Zygmunta Urbańskiego (1915–1945). Był on porucznikiem oddziału partyzanckiego ROAK-WiN pseudonim „Iskra”, obwód chełmski mjr. Bolesława Flisiuka ps. „Jarema”. Zginął w walce przeciwko funkcjonariuszom włodawskiego UB w Uhrusku 22 lipca 1945 roku.

Kapliczka św. Jana Chrzciciela

Drewniana kapliczka domkowa z figurą św. Jana Chrzciciela usytuowana jest w centrum miejscowości przy ul. Nadrzecznej. Umieszczona w środku figura świętego pochodzi z 1864 roku, natomiast kapliczka jest współczesna, powojen-

Kapliczka św. Jana Chrzciciela

na. Według niektórych źródeł kapliczka stoi na miejscu dawnej cerkwi.

Kościół polskokatolicki pw. św. Mateusza

Obiekt wybudowany w poł. XIX wieku przez kolonistów niemieckich jako kościół ewangelicko-augsburski. Od 1947 roku stanowi kościół polskokatolicki pw. św. Mateusza. Od początku funkcja obiektu była różnorodna. Połowę użytkowano jako świątynię, drugą połowę stanowiło mieszkanie księdza. Wydzielona była również część użytkowana jako szkoła dla dzieci kolonistów niemieckich. W okresie II wojny światowej zerwane zostały marmurowe posadzki, a także rozebrana drewniana dzwonnica. W latach 1995–1998 przeprowadzono gruntowny remont świątyni. W ołtarzu umieszczono figurę Najświętszej Marii Panny i św. Antoniego oraz Chrystusa i św. Magdaleny. Obiekt wraz z pora-

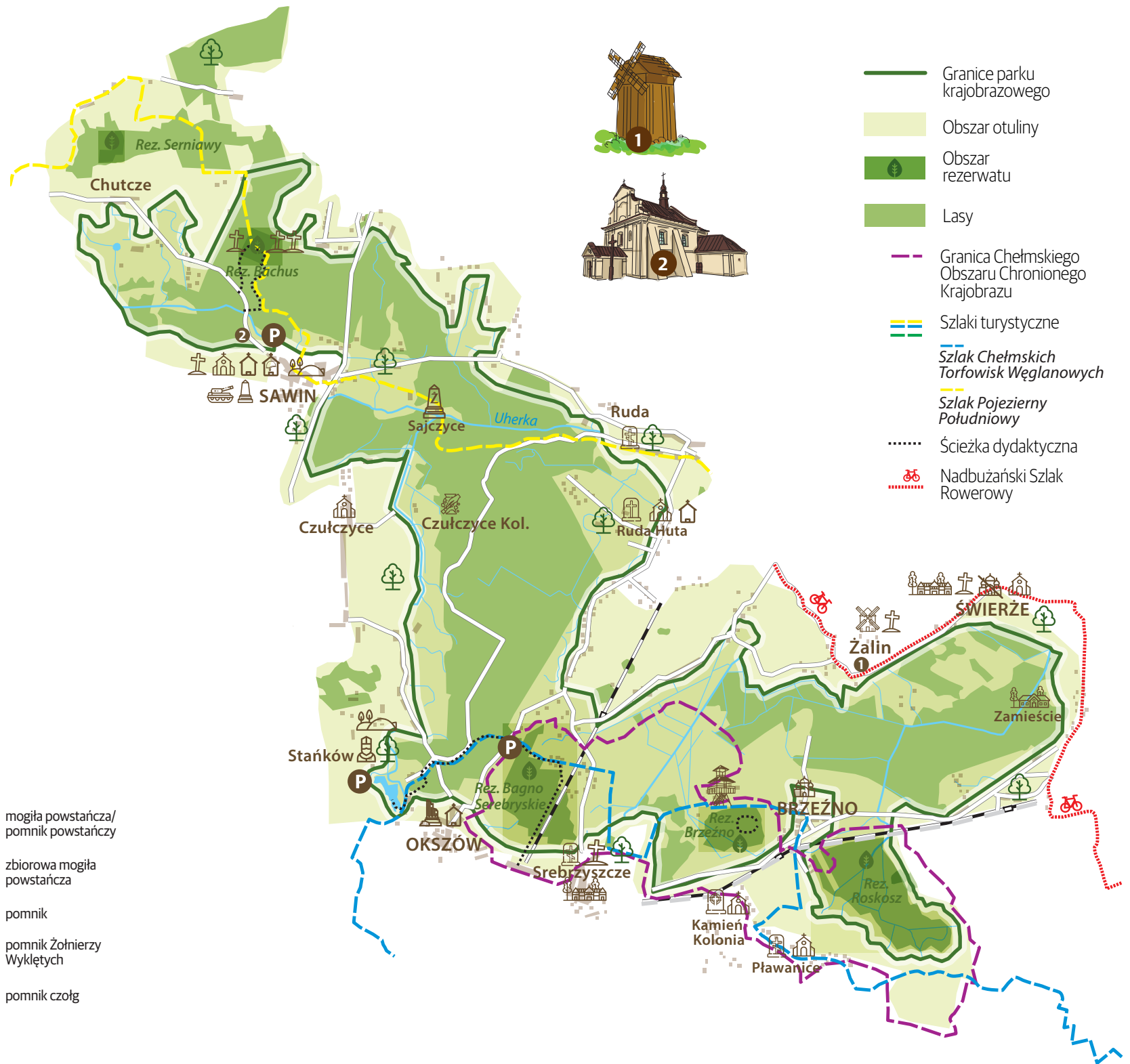

CHEŁMSKI PARK KRAJOBRAZOWY

OBIEKTY HISTORYCZNE I KULTUROWE

- pomnik przyrody
- parking
- wieża widokowa
- dawny cmentarz grekokatolicki
- dawny cmentarz ewangelicko-augsburski
- kościół
- kapliczka
- kaplica żołnierska
- cerkiew prawosławna
- miejsce po dawnej cerkwi prawosławnej
- dawna rezydencja biskupów prawosławnych
- zespół pałacowo-parkowy
- pozostałości podworskie
- zespół dworsko-parkowy
- wiatrak
- cmentarzysko kurhanowe / ziemianka
- grodzisko średniowieczne
- mogiła powstańcza / pomnik powstańczy
- zbiorowa mogiła powstańcza
- pomnik
- pomnik Żołnierzy Wyklętych
- pomnik czołg

Pomnik prawosławny

stającym działkę drzewostanem został wpisany na listę zabytków w 1995 roku.

RUDA

Pomnik prawosławny

Pomnik powstał w 1899 roku. Umieszczony jest na miejscu dawnej cerkwi prawosławnej. Obiekt poświęcono przedostatniemu proboszczowi cerkwi – Mikołajowi Iwanowiczowi Tusiewiczowi. Tablica umieszczona na pomniku zawiera inskrypcję pisaną cyrylicą w języku ukraińskim.

Cmentarz prawosławny

Najstarszy (poł. XIX wieku) czynny cmentarz prawosławny na terenie gminy. Zachowały się na nim nieliczne pomniki, m.in. mała murowana kapliczka cmentarna św. Michała Archanioła z 1965 roku.

Kościół polskokatolicki pw. św. Mateusza

Najstarszy istniejący nagrobek pochodzi z 1870 roku († ks. proboszcz Jakub Lewicki). Od wschodu przylega do niego cmentarz wojenny z I wojny światowej, na którym spoczywają żołnierze polegli na linii frontu Uhrusk-Łukówek-Bukowa. Na cmentarzu znajduje się również krzyż i pomnik ks. Jakuba Lewickiego – ostatniego z księży unickich.

ŻALIN

Wiatrak koźlarz

Wiatrak typu koźlak zbudowany w 1930 roku. Typ wiatraka, zwany również koźlowym, jest najstarszym i najpopularniejszym typem wiatraków w Polsce. Nazwa pochodzi od koźła, czyli specjalnej podstawy, na której znajduje się cały korpus budowli. Wiatrak funkcjonował do wybuchu II wojny światowej. W czasie okupacji był nieczynny, gdyż niemiecki okupant nie wydał zezwolenia

Cmentarz prawosławny

na przemiał mąki. Po zakończeniu wojny wiatrak nie wznowił już działalności. W 2013 roku doczekał się renowacji. Utworzono izbę pamięci, a teren wokół wiatraka zagospodarowano do celów turystycznych.

Wiatrak koźlarz

GMINA DOROHUSK

Kościół pw. Apostołów Piotra i Pawła

ŚWIERŻE

Kościół pw. Świętych Apostołów Piotra i Pawła

Pierwotnie drewniany kościół powstał w Świerżach już w poł. XV wieku. Była to wówczas jedna z najstarszych parafii rzymskokatolickich na ziemi chełmskiej. Obecna świątynia została wzniesiona w latach 1905-1907 według projektu Józefa Piusa Dziekońskiego. Fundatorami byli ówczesni właściciele dóbr świerzowskich – Ma-

ria i Teodor Orsetti. Dzięki temu, że świątynia była wybudowana w stylu neogotyckim, nie została przekształcona przez panujące wówczas władze carskie zaboru rosyjskiego na cerkiew prawosławną. Kościół zdołał bez większego uszczerbku przetrwać obie wojny światowe.

Świątynia jest trójnawowa, wzniesiona na rzucie wydłużonego prostokąta, orientowana, murowana z cegły i otynkowana. Obiekt posiada czterokondygnacyjną wieżę frontową, w której zachował się dzwon z 1668 roku. We wnętrzu ko-

ścioła znajduje się późnobarokowa rzeźba Chrystusa Zmartwychwstałego, szafa gdańska z XVIII wieku oraz dwa XVII-wieczne krzyżofiksy, poza tym wyposażenie jest w większości neogotyckie. Obok świątyni znajduje się plebania z 2 poł. XIX wieku oraz przykościelny cmentarz z XVII i XVIII wieku otoczony kamiennym murem.

Zespół pałacowo-parkowy

Obiekt stanowi park w typie romantycznego ogrodu z przełomu XVIII i XIX wieku. Jego powierzchnia pierwotnie liczyła ok. 30 ha, obecnie – 20 ha. W przeszłości zespół pałacowo-parkowy tworzył siedzibę ziemiańską, która na przestrzeni lat miała wielu właścicieli. Można tu wymienić ród Rekutowiczów, Jełowieckich, Firlejów-Broniewskich, Olędzkich, Rulikowskich, Orsettich, czy ostatnich jego właścicieli – Tarnowskich.

Początkowo (XV-XVI wieku) istniała tutaj staropolska siedziba ze szlacheckim drewnianym dworem i regularnym ogrodem, która później (XVII-XVIII wiek) przekształciła się w rezydencję pańską z pałacem i parkiem o charakterze krajobrazowym. W takiej formie park funkcjonował do poł. XVIII wieku, później kilkakrotnie uległ transformacjom zgodnie z ówczesnymi trendami. Na przełomie XVIII i XIX wieku zespół dworsko-parkowy zmienia się w wielkopiętną siedzibę z murowanym pałacem oraz rozległym parkiem w stylu romantycznym. Na terenie parku powstał wówczas staw z wyspą oraz sztucznym kanałem, który wraz z położoną nieopodal rzeką Bug tworzył bajkową kompozycję.

Pałac po II wojnie światowej, podobnie jak większość okalających go budynków, został rozebrany. Pozostałość stanowią m.in. fragment ogrodzenia oraz kordegarda (dom stróża) przy bramie głównej. Ciekawy jest również kamiennie-ceglany mostek arkadowy nad kanałem pomiędzy dwoma stawami. Sam park zachował się w bardzo dobrym stanie i jest uznawany za jeden z piękniejszych w regionie. Występuje w nim blisko 2000 drzew 18 gatunków, w którym kilka najokazal-

Zespół pałacowo-parkowy

szych jest chronionych jako pomniki przyrody. Na uwagę zasługują egzotyczne okazy drzew pochodzące z innych kontynentów: tulipanowiec amerykański, iglicznia trójcierniowa czy platan klonolistny. O czasach świetności zespołu pałacowo-parkowego przypominają piękne aleje grabowe, m.in. prowadząca do kościoła pw. św. Piotra i Pawła. W obrębie parku podworskiego ukryte są również ślady średniowiecznego grodziska. W 1992 roku park został wpisany do rejestru zabytków.

Miejsce po dawnej cerkwi prawosławnej

Cerkiew istniała w Świerżach już w XV lub XVI wieku. W publikacjach prawosławnych wymieniany jest rok 1460 lub 1564. Według katalogu zabytków sztuki w Polsce pierwsza wzmianka o cerkwi prawosławnej pochodzi z 1510 roku. Nie jest znany kształt obiektu z tego okresu. Prawdopodobnie parafia funkcjonowała pw. Podwyższenia Krzyża Pańskiego. Po podpisaniu unii brzeskiej w 1596 roku została przekształcona w unicką. Cerkiew została zniszczona w trakcie wojen mających miejsce w poł. XVII lub na pocz. XVIII wieku.

| Miejsce po dawnej cerkwi prawosławnej

Kolejną świątynię ufundowano w 1770 roku. Fundatorem był właściciel Świerż, Feliks Ołędzki. Być może fundatorką była też Konstancja z Werszczyńskich (trzecia żona i wdowa po Andrzeju, a także matka Feliksa), zamężna w tym czasie z Tadeuszem Przyłuskim. W połowie XIX wieku, po kolejnym zniszczeniu kościoła (został rozebrany

w 1855 roku), cerkiew była również wykorzystywana przez katolików, którym wspólnota unicka udostępniała swoją świątynię do momentu wprowadzenia zakazu przez władze rosyjskie. Decyzja w tej sprawie zapadła w 1864 roku, po upadku powstania styczniowego. W 1875 roku, po likwidacji unii, została przekształcona w obiekt prawosławny.

Sporo podobieństw można dostrzec, porównując świątynię z zachowanym obiektem w Żmudzi, ufundowanym ok. 1753 roku przez starostę lubelskiego i rostockiego Jana Zamoyskiego. Cerkiew była trójdzielna. Składała się z prostokątnej nawy i kwadratowego babińca od strony wejściowej. Po przeciwległej stronie usytuowane było, również węższe, prezbiterium z zakrystią (po lewej stronie). Całość przykrywał dwuspadowy dach zwieńczony nad nawą (od strony prezbiterium) niewielką barokową wieżyczką. Babiniec był dwukondygnacyjny (posiadał wspólny dach z nawą) i prawdopodobnie w górnej części mieścił chór lub dzwonnice. Od strony wejścia znajdował się niewielki ganek wsparty na dwóch kolumnach. Obiekt posiadał zwieńczone półkoliście okna, z wyjątkiem zakrystii, po dwa na ścianach nawy (wydłużone) oraz po jednym w babińcu i chórze.

W 1910 roku parafianie złożyli prośbę w sprawie przeniesienia cerkwi na cmentarz i wzniesienia nowego murowanego obiektu, jednak ówczesne władze nie wyraziły na to zgody.

| Zespół dworsko-parkowy

Cerkiew w Świerżach została zamknięta po zakończeniu I wojny światowej. Wspólnota prawosławna uzyskała zgodę na jej otwarcie w 1924 roku. Ostatecznie obiekt został zniszczony w połowie 1938 roku w trakcie tzw. akcji polonizacyjno-rewindykacyjnej prowadzonej przez władze polskie na obszarze ziemi chełmskiej i Podlasia.

W tym miejscu w XIX wieku znajdował się również cmentarz prawosławny. Najstarszy istniejący nagrobek pochodzi z 1852 roku. Jest to pomnik-kapliczka postawiony z dobrowolnych ofiar „Na pamiątkę Cholery – wielkiej śmiertelności w roku 1852...”. W 2020 roku mieszkańcy Świerż umieścili na niej odnowioną tabliczkę z oryginalną inskrypcją oraz modlitwą błagalną.

ZAMIEŚCIE

Zespół dworsko-parkowy

Powstał pod koniec XIX wieku na skutek wydzielenia z dóbr Świerże, prawdopodobnie dzięki Aleksandrze Marii z Jałowieckich Orsetti. Większość założeń dworskich jest z lat 20. XX wieku. W czasie II wojny światowej dwór zajmowała niemiecka straż graniczna. W tym czasie rodzina Orsettich zamieszkiwała małą, przydworkową oficynę. Po wojnie zabudowania uległy zniszczeniu, a majątek został przejęty przez państwo. W latach 50. znajdowała się tutaj izba porodowa. W latach 60. obiekt został poddany przebudowie. Dodano przeszkłony ganek od strony ogrodu oraz zmieniono pokrycie dachu.

W parku otaczającym dwór zachowało się kilka szpalerów drzew złożonych z brzoź, jesionów wyniosłych, świerków, osik, kasztanowców, a także dwa okazałe dęby szypułkowe. W parku znajduje się również aleja spacerowa okalająca budynek oraz dwie altany grabowe połączone aleją grabową. Do założeń parku przylega stary sad owocowy.

W 1995 roku zespół dworsko-parkowy został wpisany do rejestru zabytków. Obecnie budynek jest częściowo wykorzystywany do celów mieszkalnych.

| Cerkiew św. Włodzimierza

BRZEŻNO

Cerkiew pw. św. Włodzimierza

Przy drodze lokalnej z Brzeźna do wsi Kępa znajduje się prawosławna cerkiew pw. św. Włodzimierza, należąca do parafii św. Jana Teologa w Chełmie.

Współczesna cerkiew murowana powstała w 2004 roku w miejscu dawnej prawosławnej kaplicy cmentarnej z 1935 roku. Budową cerkwi, przy pomocy finansowej parafii św. Jana Teologa w Chełmie, zajęli się sami mieszkańcy Brzeźna. Wierni ufundowali dodatkowo wystrój wnętrza świątyni w postaci dziewięciu ikon. Ikonostas natomiast został wykonany w Kowlu. Budowlą jest wzniesiona na planie krzyża greckiego i zwieńczona jedną cebulastą kopułą. Konsekracji świątyni dokonał w 2004 roku arcybiskup lubelski i chełmski Abel, który jest zarazem fundatorem krzyża na kopule obiektu. Cerkiew otoczona jest zabytkowym cmentarzem z nagrobkami katolickimi oraz prawosławnymi.

GMINA KAMIEŃ

Kościół pw. św. Michała Archanioła

KAMIEŃ KOLONIA

Kościół pw. św. Michała Archanioła

Budowla powstała w 1881 roku z inicjatywy Kościoła ewangelickiego. Po II wojnie światowej stała się własnością Kościoła katolickiego. Obiekt znajduje się na północ od miejscowości Kamień, przy drodze powiatowej. Po remoncie w 1947 roku budynek został konsekrowany. W 1968 roku

dobudowano na frontonie wieżę, a rok później wykonano chór muzyczny.

Murowana, trzynawowa świątynia wykonana jest w stylu neogotyckim. We wnętrzu kościoła wyjątkowe miejsce zajmuje drewniany ołtarz główny, przywieziony po 1944 roku z ZSRR przez repatriantów. Znajdują się w nim obrazy św. Michała Archanioła oraz Matki Bożej. Drewniane ołtarze boczne zostały wykonane przez miejscowego stolarza w 1949 roku.

Dawny cmentarz ewangelicko-augsburski

Dawny cmentarz ewangelicko-augsburski

Nazywany przez miejscowych „niemieckim”, położony jest na północ od drogi Józefin – Kolonia

Kamień. Dokładna data utworzenia cmentarza nie jest znana, jednakże uznaje się, że powstał niedługo po przeniesieniu parafii ewangelicko-augsburskiej z Chelma do Kamienia (1877 rok). Z chwilą powstania parafii należało do niej około 6 tys. wiernych. W 1915 roku, a więc w trakcie trwania I wojny światowej, na terenie przylegającym od południa do cmentarza pochowano żołnierzy armii pruskiej. Najstarsze ocalałe płyty nagrobne datuje się na rok 1888 – Rudolf Jaworski, 1897 – Leopold Gunke, 1899 – Karl Schonning i 1912 – Elizabeth Jaworska.

PŁAWANICE

Kościół pw. św. Izydora

Pierwsze wzmianki o istnieniu w tym miejscu świątyni prawosławnej pojawiają się w 1510 roku. Według późniejszych źródeł od 1596 roku znaj-

Kościół św. Izydora

dowała się tu drewniana cerkiew greckokatolicka, która istniała aż do schyłku XVIII wieku. Obecny kościół katolicki pw. św. Izydora powstał w 1828 roku początkowo jako cerkiew greckokatolicka pw. św. Jana Ewangelisty. Ufundował ją ówczesny właściciel Pławanic – Klemens Grodzicki. Od 1875 roku cerkiew funkcjonowała jako świątynia prawosławna. Po zakończeniu II wojny światowej (1945 rok) zamieniona została na kościół katolicki.

Budynek wzniesiony na planie prostokąta, w stylu klasycystycznym, z węższym, skierowanym na północ prezbiterium zamkniętym trójbocznie. Murowany z cegły, otynkowany, posiada przyścienny portyk w elewacji frontowej z parą

kolumn tokańskich. Wnętrze o charakterze neogotycko-cerkiewnym ozdobione jest polichromią z 2. poł. XIX wieku. Wyposażenie kościoła wykonano w stylu barokizująco-bizantyjskim. We wnętrzu świątyni znajduje się zabytkowy feretron o rokokowym charakterze, ornat z tkaniny rokokowej (2 poł. XVIII wieku) oraz późnobarokowy, pounicki krzyż ołtarzowy (XVIII wiek).

Całość zespołu sakralnego dopełnia drewniana dzwonnica (1828 rok) wzniesiona na rzucie prostokąta konstrukcji słupowo-ramowej, oszalowana w układzie poziomym, dwukondygnacyjna. Obiekt stanowi wartościowy przykład drewnianej architektury ludowej pogranicza wschodniego.

Ciekawostką są pozostałości po cmentarzu funkcjonującym niegdyś przy cerkwi greckokatolickiej. Do dnia dzisiejszego przetrwały dwa anonimowe nagrobki znajdujące się po zachodniej stronie świątyni. Wykonane w poł. XIX wieku z dużym prawdopodobieństwem należą do ówczesnych właścicieli dóbr pławanickich i fundatorów cerkwi – Agaty i Klemensa Grodzickich.

Świątynia, stanowiąca najcenniejszy zabytek gminy Kamień, została wpisana do rejestru zabytków w 1967 roku. Dzwonnica nieco później – w 2012 roku.

Dawny cmentarz greckokatolicki

Już od XVI wieku wokół dawnego zespołu cerkiewnego w Pławanicach istniał cmentarz, który w poł. XIX wieku zmienił swoją lokalizację. Pochówki przeniesiono wówczas poza wieś. Obecnie cmentarz znajduje się na południowy wschód od Pławanic, przy drodze w kierunku Kroczyzna. O obecności tutaj miejsc pochówku ludności greckokatolickiej, świadczą nieliczne pozostałości kamiennych płyt. Całość dawnego cmentarza porośnięta jest drzewami liściastymi. W północno-zachodniej części cmentarza znajduje się odnowiona mogiła nieznanego polskiego żołnierza poległego w 1920 roku w czasie wojny z bolszewikami.

Dawny cmentarz greckokatolicki

MIEJSCA PAMIĘCI POWSTANIA STYCZNIOWEGO

Ku pamięci bohaterom i historii tych terenów powstało wiele pomników, nierzadko umieszczonych w miejscach strategicznych dla przebiegu ówczesnych bitew o wolność narodu polskiego.

Bachus

Krzyż metalowy ogrodzony płotem, postawiony w lesie przy szosie z Sawina do wsi Chutcze. Pierwotnie stał tutaj krzyż drewniany. W 2013 roku obok krzyża umieszczono głaz wraz z inskrypcją:

Bachus

cją: „Zbiorowa mogiła 7 nieznanych powstańców z okresu Powstania Styczniowego 1863-1864 poległych w walce z patrolem kozackim. W 150. rocznicę wybuchu Powstania Styczniowego. Społeczństwo Gminy Sawin”.

Iłowa

Pomnik poświęcony uczestnikom bitwy pod Rudnią, stoczoną 22 stycznia 1864 roku przez oddział pod dowództwem Ludwika Lutyńskiego.

Iłowa

Usytuowany przy drodze z miejscowości Ruda-Wieś do Sawina. Obiekt został ufundowany z inicjatywy władz gminy. Składa się z dwóch bloków granitowych umiejscowionych na granitowej podstawie i ustawionego za nimi krzyża dębowego. Na pomniku umieszczony jest fragment Manifestu Rządu Narodowego z 22 stycznia 1863 roku: „Rząd Twój Narodowy / wzywa Cię na pole / chwały i zwycięstwa! / Manifest Tymczasowego Rządu Narodowego”, poniżej: „W hołdzie bohaterom / powstania styczniowego / w bitwie pod Rudnią / 16 stycznia 1864 r.". W dolnej części wryto napis: „Spółceństwo gminy Ruda-Huta 2016 r.". Na drugiej części pomnika widnieje symboliczny wizerunek powstańca w krakusce i z kosą postawioną na sztorc. Odświeżenie pomnika miało miejsce 17 maja 2017 roku.

Malinówka

Największym wydarzeniem powstania styczniowego na tych terenach była bitwa pod Malinówką rozegrana 21 listopada 1863 roku. Pamiątki po tych wydarzeniach to m.in.: pomnik – głaz narzucony, tzw. „kamień powstańców”.

Malinówka

Sawin. Pomnik powstańczy

Sawin. Pomnik powstańczy

Poświęcony bohaterom powstania styczniowego, uczestnikom bitew pod Malinówką i Bukową Małą. Znajduje się na placu kościelnym w Sawinie. Odświeżony został w 2004 roku.

Sawin. Symboliczna zbiorowa mogiła powstańcza

Pierwotnie na cmentarzu parafialnym w Sawinie znajdowały się dwie mogiły, w których pochowano 28 i 37 powstańców. Obecna – symboliczna mogiła ufundowana została z inicjatywy proboszcza parafii w Sawinie, ks. Mieczysława Marszałka. Obiekt znajduje się w centrum cmentarza, przy alei Powstańców Styczniowych (prowadzącej od głównego wejścia). W 2003 roku miejsce pochówku zostało uporządkowane. Na podmurówce z polnych kamieni umieszczono drewniany krzyż z figurą Chrystusa. U podnóża ufundowano granitową tablicę z napisem: „Bóg mocą - celem Ojczyzna; Mogiła Powstańców Styczniowych

Sawin. Symboliczna zbiorowa mogiła powstańcza

1863-1864; Pamięci Poległych: Malinówka 21.11.1863 r.; Bukowa Mała 22.01.1863 r., 31.12.1863 r.; Wdzięczni Rodacy; Sawin 28.09.2003 r."

Sawin. Mogiła weterana powstańczego Seweryna Pulikowskiego

Został pochowany w zbiorowym grobie rodziny Pulikowskich. Nagrobek jest usytuowany w centrum cmentarza. W dolnej części znajduje się napis: „Ś.P. Seweryn Pulikowski / weteran 1863 r. / Obywatel Ziemiński / żył lat 92 / zasnął w Bogu d. 12 V 1936 r. / Wieczny Pokój Jego Duszy”.

Srebrzyszcze

Mogiła powstańcza usytuowana na południowym krańcu miejscowości przy drodze do Chełma, zlokalizowana na kurhanie wczesnośredniowiecznym o średnicy 10 m i wysokości ok.

Sawin. Mogiła weterana powstańczego Seweryna Pulikowskiego

Srebrzyszcze

2 m, wpisanym do rejestru zabytków archeologicznych (nr C/68 Z 03.05.1969 r.). W 1972 roku obiekt został całkowicie przekształcony. Podstawę kopca usypano w czworobok oraz otoczono metalowym ogrodzeniem na ceglanej podmurówce. W trakcie prac wykopano dużą ilość kości. Na szczycie umieszczono głaz pamiątkowy z tablicą, na której znajduje się napis: „Bohaterom walk o wolną Polskę, patriotom z powstania styczniowego 1863 r. – społeczeństwo i drużyna harciska. / Srebrzyszcze 1972 r.". Kopiec prawdopodobnie jest miejscem pochówku kilkunastu powstańców poległych w potyczce pod Brzeżnem (22 lipca 1863 roku), stoczonej przez oddział pod dowództwem Stanisława Lipińskiego.

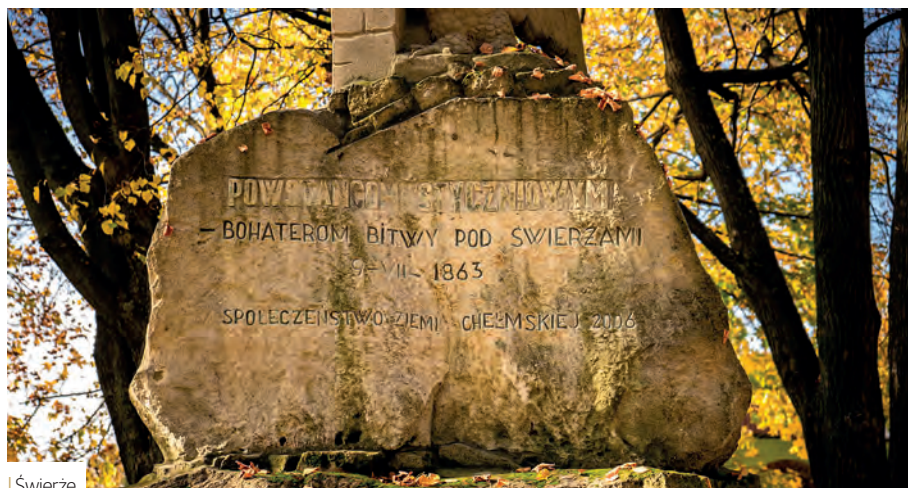
Świerże

Symboliczny pomnik usytuowany w centrum miejscowości (przy dawnym rynku), poświęcony uczestnikom bitwy pod Świerzami stoczonej 9 lipca 1863 roku przez oddział płk. Władysława Ruckiego. Obiekt ufundowano staraniem władz Gminy Dorohusk w 2006 roku. Na obelisku umieszczono napis: „Powstańcom Styczniowym / Bohaterom bitwy pod Świerzami / 9 – VII – 1863 / społeczeństwo Ziemi Chełmskiej 2006”.

Żalin

Obiekt identyczny z pomnikiem w Iławie, usytuowany w pobliżu zabytkowego wiatraka. Napis umieszczony na granitowej płycie brzmi: „W hołdzie bohaterom / powstania styczniowego / w bitwie pod Żalinem / 22 lutego 1863 r.". Odsłonięcie pomnika miało miejsce 17 maja 2017 roku.

LITERATURA

Myga-Piątek U., Chmielewski T.J., Solon J., *Rola cech charakterystycznych, wyróżników i wyznaczników krajobrazu w klasyfikacji i audycie krajobrazów aktualnych*, „Problemy Ekologii Krajobrazu” 2015, t. 40, s. 177-185.

Plit J., *Regionalizacja współczesnych krajobrazów historyczno-kulturowych Polski*, Prace Komisji Krajobrazu Kulturowego, 2015, t. 27, s. 79-94.

Wydano na zlecenie:

Zespół Lubelskich Parków Krajobrazowych
ul. Adam Mickiewicza 37, 22-100 Chełm
www.parki.lubelskie.pl

Autor tekstu:

Justyna Jędruch, Alicja Sulima, Kamil Taras
(Zespół Lubelskich Parków Krajobrazowych Oddział w Chełmie)

Fotografie:

Alicja Sulima, Kamil Taras, Krzysztof Wojciechowski
okładka 1 – Alicja Sulima, Kamil Taras
okładka 4 – Alicja Sulima

Opracowanie:

Alicja Sulima/Zespół Lubelskich Parków Krajobrazowych

Korekta:

Marzena Zielonka

Skład, łamanie, opracowanie map:

Zielony Królik

Publikacja dofinansowana ze środków
NFOŚiGW i WFOŚiGW w Lublinie
z Programu Regionalnego Wsparcia Edukacji Ekologicznej

© Zespół Lubelskich Parków Krajobrazowych

ISBN 978-83-964792-3-5
EGZEMPLARZ BEZPŁATNY

www.parki.lubelskie.pl